Nieuwsbrief 17

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen
Paardenweide 216, 1689 ML Zwaag
tel 0229 21 45 50
steinerwerk@planet.nl
www.steinerboeken.nl
Postbank 698 388
Triodosbank 21 21 85 225
KvK Utrecht 41183837

Bestuur
Michiel ter Horst *voorzitter*
Frank Roeters van Lennep *penningmeester*
Claar de Cock-van Meer *secretaris*
Eisso Roest Crollius
Denise Veldhuis *publiciteit*
André Meiresonne

Redactie
Roel Munniks *voorzitter*
Pim Blomaard
Frans van Bussel
Christine Gruwez
Redactiesecretaris: Lieke Bronzwaer

Uitgevers
Uitgeverij Christofoor,
Jaap Verheij en Jan Bogaerts

Vormgeving
Françoise Berserik, Den Haag

Omslag: Impressie van de 48-delige reeks
Rudolf Steiner Werken en voordrachten

Inspirerende mail

Vaak komen we bij het vertalen en redigeren van Steiners werk teksten tegen die we alvast graag aan onze lezers en begunstigers zouden willen doorgeven. Per post is dat duur en bewerkelijk, terwijl e-mail eenvoudig en goedkoop is. Wanneer u ons uw e-mailadres doorgeeft mailen wij u regelmatig een inspirerende tekst van Rudolf Steiner of excerpten uit voor- en nawoorden. U kunt u hiervoor opgeven bij: *steinerwerk@freeler.nl*.

Rudolf Steiner op het internet

De Stichting Rudolf Steiner Vertalingen is ook te vinden op het internet: ga naar www.steinerboeken.nl.
U vindt daar een compleet overzicht van de door ons uitgegeven Werken en voordrachten, inclusief de mogelijkheid om deze boeken rechtstreeks te bestellen.
U kunt het voorwoord en het nawoord van de delen van de reeks Werken en voordrachten in PDF-formaat inzien alsmede de nieuwsbrieven uit vorige jaren.

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

Nieuwsbrief 17, najaar 2006

Bij het verschijnen van de delen

De antroposofische beweging II

Brieven

Love… and do what you will

'Ama et fac quod vis' was de leefregel van kerkvader Augustinus. In het Engels vertaald: 'Love, and do what you will' – in het Nederlands lastig te vertalen zonder dat de diepte ervan verloren gaat. Mijn praktische vertaling: doe de dingen die je doet liefdevol. En doe alleen maar liefdevolle dingen. Want liefde is misschien het enige dat werkelijk telt. Op 11 september 2001 konden sommige mensen nog met hun geliefden bellen voor ze te pletter werden gevlogen. 'I love you' waren hun laatste woorden.

André Meiresonne

Nieuwe boeken

De voorbereidingen voor een vrije voortzetting van de reeks 'Werken en voordrachten' zijn inmiddels zover gevorderd, dat we u een paar titels kunnen noemen die de komende jaren op stapel staan:

- *De verbinding tussen levenden en gestorvenen*, voordrachten uit verschillende jaren.
- *Esoterische oefeningen*. Hierbij zal worden uitgegaan van *Anweisungen für eine esoterische Schulung*, aangevuld met teksten uit GA 264 t/m 268.
- *Zintuigen en levensprocessen*, een keuze uit voordrachten en geschreven teksten over dit onderwerp.
- Rudolf Steiner / Ita Wegman, *Grondslagen voor een verruiming van de geneeskunde*, een herdruk.

Namens de redactie,
Roel Munniks

Rudolf Steiner Vertalingen

In het oude China ontstonden talrijke oefeningen voor lichamelijke harmonisering vanuit het taoïsme, terwijl het confucianisme geheel op maatschappelijk ritueel en gedrag was gericht, in tegenstelling tot het boeddhisme, dat geestelijke training en meditatie leerde. Kort samengevat zei men wel: 'Taoïsme voor het lichaam, confucianisme voor de ziel en boeddhisme voor de geest'. Later gingen deze richtingen elkaar beïnvloeden en er ontstonden allerlei synthesen. Ook in Europa zag men dit soort onderscheidingen. Het jodendom benadrukte het letterlijk naleven van de geboden en verboden van de wet, terwijl het christendom meer accent legde op het innerlijk, maar ook hier zijn de verbindingen en de nuances eigenlijk belangrijker dan de extremen. Hetzelfde geldt in de islam. Sommigen eisen de letterlijke uitvoering van wat zij als de sharia zien, andere stromingen hebben meer aandacht voor het innerlijk beleven van het geloof, of voor de esoterie.

In de antroposofie gaat het om aandacht. Aandacht voor het woord, voor de weg en voor het leven. Aandacht voor de binnenwereld en voor de buitenwereld. Aandacht voor het samenspel van denken, voelen en willen. Aandacht voor de interactie tussen economische, intermenselijke en geestelijke aspecten van de maatschappij. Rudolf Steiner heeft zijn antroposofie in de eerste jaren ontwikkeld als een leer, in machtige beelden, dan brengt hij het als een scholingsweg en een inspiratie voor de kunst en ten slotte wordt de antroposofie tot innerlijke realiteit die onmiddellijke intuïties geeft voor het beroepsmatig handelen. Daarmee legt Steiner de kiem voor de antroposofische werkgebieden.

Wat heeft de Stichting Rudolf Steiner Vertalingen nu bijgedragen aan de ontwikkeling van de antroposofie in het Nederlands taalgebied?
Van meet af aan was ons inzicht dat antroposofie slechts met hulp van de taalgeest in een cultuur incarneert. Blijft men alles in het Duits lezen, voordragen en mediteren, dan blijft de antroposofie in onze cultuur een Fremdkörper. Praktisch is daarnaast van belang dat Duits geen verplicht eindexamenvak meer is, zodat veel jongeren geen Duits kunnen lezen. Wij begonnen in 1989 met de voorbereidingen van de vertalingen en kozen als doelstelling een representatieve keuze uit Rudolf Steiners werk in goed verzorgde vertalingen met toelichtende nawoorden en noten.

De eerste delen verschenen in 1991 en in het najaar van 2006 zal het laatste en achtenveertigste deel van de reeks verschijnen. Alhoewel de reeks wordt voortgezet in een kalmer ritme, is dit toch een moment om de bovengenoemde vraag aan de orde te stellen.

Antroposofie voorbij het woord

Vertalen is woorden zoeken, maar niet alleen het woord, ook de zin en onderlinge samenhang moet goed worden weergegeven. Wil een vertaalster alle planetenkwaliteiten tot hun recht laten komen dan zal zij niet alleen oog hebben voor het juiste woord – maankwaliteit – maar ook zal zij contact weten te leggen met haar lezers, zij zal de schoonheid van de tekst weten over te dragen, maar ook de kracht van de inhoud, zij moet het grote verband van de tekst toegankelijk maken en ten slotte de oorsprong van de gedachte weten te vatten. In de combinatie van dat alles ligt de kunst van het juiste woord. Uiteindelijk rust de vertaling in uw handen.

Geen einde, maar een nieuw begin, want het lezen van het woord is slechts een begin. Een begin van antroposofie, dat in alle richtingen uw aandacht stimuleert, naar uw idealen in de binnenwereld, naar uw werk in de buitenwereld en eerst dan, als het woord in de sfeer van uw aandacht ontkiemt, wordt het levende antroposofie. U bent het woord voorbij. En niet alleen het woord, u kunt dan ook uw voorstellingen loslaten en de geestelijke dimensie in ontmoetingen met anderen beleven, open voor nieuwe voorstellingen en nieuwe woorden.

Traditioneel wordt het woord gezien als geestelijk en de daad als lichamelijk. Antroposofie weeft deze aspecten dooreen en schept een levend samenspel van lichaam, ziel en geest, de letter en het woord voorbij.

Tegen deze achtergrond nodigen wij u uit om deel te nemen aan ons symposium ‘Voorbij het woord’ op 25 november 2006 in de Amstelkerk in Amsterdam, zoals op de volgende pagina’s wordt aangekondigd in deze *Nieuwsbrief*. Wij hopen u te mogen ontvangen.

Namens het bestuur, Michiel ter Horst, voorzitter

UITNODIGING

De afsluiting van de serie Rudolf Steiner Werken en voordrachten vindt plaats op 25 november 2006 met het verschijnen van *De antroposofische beweging* II. *Toekomstperspectieven*. Het dubbeldikke deel *Brieven* van de hand van Rudolf Steiner zal ook nog dit jaar verschijnen. De serie wordt voortgezet in een rustiger verschijningsritme.
Op deze markante dag organiseert de Stichting Rudolf Steiner Vertalingen een symposium met een tentoonstelling van schilderijen die parallel aan onze serie ontstaan zijn en de prijsuitreiking van een vertaalwedstrijd, waarbij gastvrijheid wordt verleend aan een actie van het Euritmie&Theater Impresariaat.
Vertaalwerk is een kwestie van woorden. Woorden zijn basis en doel van vertalen. Toch gaat levende antroposofie het woord voorbij. Kunstenaars ervaren dat uiteraard dagelijks, in kleuren, in muziek, in euritmie, maar het geldt ook daarbuiten. Ontmoetingen met tijdgenoten, ons meditatieve leven, onze ethische beslissingen, de ingevingen van ons hart in het dagelijks leven gaan het woord voorbij.
Alle woorden in Rudolf Steiners Werken en voordrachten zijn slechts een eerste stap op de weg naar levend inzicht en intuïties in ons praktische handelen.

Pim Blomaard, redacteur van het allereerste uur, vertaler van *De filosofie van de vrijheid*, spreekt over 'De ethiek van de praktijk': hoe werken de morele intuïties vanuit de geesteswetenschap in de alledaagse praktijk van de gehandicaptenzorg?

Jelle van der Meulen, redacteur in de tijd dat hij tevens bij *Motief* werkte, thans in Keulen gevestigd, spreekt over 'De cultuur van het hart': de geheimzinnige sfeer waar woorden tot iets anders worden. Woorden in het hart bewaard komen tot leven, gaan groeien 'als een mosterdzaadje' en komen tot bloei.

Roel Munniks, redacteur die de moed heeft om de serie voort te zetten, spreekt over 'De reidans van het woord': de beweging, het ritme en de harmonie tussen de woorden. Dynamiek en samenhang tussen woorden is reeds het woord voorbij.

Christine Gruwez, het laatst toegetreden tot de redactie, maar zeer met het woord verbonden, spreekt over de intuïties in het dagelijks leven: 'Tijdgenoten onderweg'. Christine geeft daarmee iets bloot van wat haar op dit moment ten diepste raakt.

Benno Sloots ten slotte, geen redacteur maar schilder, hij kan niet anders werken dan voorbij het woord. Benno verzorgt een tentoonstelling van zijn werk en zal hierover iets vertellen in zijn bijdrage 'Kleuren spreken'.

Vertaalwedstrijd. Rudolf Steiner Vertalingen heeft via maandblad *Motief* een vertaalwedstrijd uitgeschreven waarvoor een fraaie eerste prijs is uitgeloofd: naar keuze de volledige serie van 48 delen Rudolf Steiner Werken en voordrachten, of een schilderij van Benno Sloots. De opdracht is: het vertalen van de eerste en laatste spreuk van Rudolf Steiners *Seelenkalender*. Deze spreuken zijn naar de letter niet moeilijk te vertalen en er zijn reeds enkele vertalingen van verschenen. Maar om voorbij de letter tot de essentie te komen is een persoonlijk verhaal. De jury is nu bezig met de resultaten.

Het Euritmie&Theater Impresariaat geven wij gaarne gastvrijheid bij de verkoop van een schitterend euritmieschilderij van Benno Sloots ten behoeve van het Impresariaat, zie www.euritmie.nl/actie

Namens het bestuur, Michiel ter Horst, voorzitter

Contact: deniseveldhuis@planet.nl tel. 06-51068156

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

Symposium en tentoonstelling

‘Voorbij het woord’

Amstelkerk, Amstelveld, Amsterdam

25 november 2006, 11.00-16.00 uur

Programma

Schilderijen van Benno Sloots

Voordrachten

Christine Gruwez	Tijdgenoten onderweg
Roel Munniks	De reidans van het woord
Pim Blomaard	De ethiek van de praktijk
Jelle van der Meulen	De cultuur van het hart
Benno Sloots	Kleuren spreken

Lunch

Samenspraak met redacteuren, vertalers en nawoordschrijvers.

Prijsuitreiking van onze vertaalwedstrijd, eerste prijs naar keuze:
48 delen Rudolf Steiner Werken en voordrachten
of een schilderij van Benno Sloots.
Aansluitend verkoop van een euritmieschilderij van Benno Sloots
ten behoeve van het Euritmie&Theater Impresariaat.

Toegang gratis, aanmelding gewenst per email:
deniseveldhuis@planet.nl of desgewenst per telefoon 06-51068156.

Lunch à € 5,– per giro 69 83 88 Stichting Rudolf Steiner Vertalingen

De tentoonstelling is alleen tijdens het symposium te zien.

Bij het verschijnen van *De antroposofische beweging II Toekomstperspectieven*

Uit het nawoord van

Christoph Lindenberg

Het was in de zomer van 1950 toen er door een voordracht van dr. Zeylmans van Emmichoven voor mij een deur openging, waardoor ik voor het eerst in aanraking kwam met de impuls van de Kerstbijeenkomst, en er diep door geraakt werd. Sindsdien heb ik telkens weer geprobeerd die eerste ontmoeting met die impuls uit te diepen en hem beter te begrijpen. Dat ging niet zonder crises en problemen, omdat je te maken kreeg met een aantal kreten die het beleven en begrijpen hinderlijk in de weg stonden. Maar iedere keer hield ik me weer bezig met de studie van de Kerstbijeenkomst en de gebeurtenissen die daarmee in verband stonden. Als ik nu een poging waag om iets over de impuls van de Kerstbijeenkomst te zeggen, wat naar ik hoop voor anderen een hulp kan zijn, dan doe ik dat uitsluitend op basis van wat ik heb beleefd en wat door grondige studie voor mij een ervaring is geworden. Anderen zullen wellicht een andere toegang gevonden hebben, daarover kunnen zij spreken.

Als ik over de impuls van de Kerstbijeenkomst spreek, wordt mij in de eerste plaats duidelijk dat je die niet met een paar woorden kunt beschrijven en hem helemaal niet in één enkel begrip kunt samenvatten. Je wordt steeds weer aangespoord om dat wat met de Kerstbijeenkomst bedoeld en gewild was, iedere keer vanuit andere gezichtspunten te bezien. Desondanks wil ik graag, voordat ik op verschillende gezichtspunten zal ingaan, proberen een globaal en misschien wel onvolledig beeld van het geheel te schetsen.

Het eerste motief van de Kerstbijeenkomst is gelegen in de impuls dat waarheid leven en daad wordt. Het lag van het begin af aan in de aard van de antroposofie om als iets levends in de mens en onder mensen werkzaam te zijn, maar in het bewustzijn van veel mensen deed zij zich om te beginnen voor als een leer. Rudolf Steiner werd door de leden als ‘onze grote leraar’ beschouwd, en hij zelf zei na de Kerstbijeenkomst dat hij daarvóór als ‘leraar in de antroposofie’ actief was geweest en niet eens lid

van de Antroposofische Vereniging was geweest. Op de Kerstbijeenkomst neemt Rudolf Steiner de leiding van de Antroposofische Vereniging op zich en alles wat nu door zijn activiteit en door de mensen die hetzelfde doel nastreven in de vereniging geschiedt, moet antroposofie-doen worden. Het geestesgoed van de antroposofie wordt niet langer 'beheerd' door een vereniging; antroposofie moet juist als innerlijke houding, als stijl en mentaliteit in het leven van de vereniging werkzaam zijn.

Met het woord 'antroposofische beweging' duidt Rudolf Steiner geen bepaalde persoonlijkheden of groepen binnen of buiten de Antroposofische Vereniging aan, zoals dit in onze tijd vaak gebeurt, maar de antroposofische stroming die in de geestelijke wereld reëel werkzaam is, die door geestelijke wezens gedragen wordt en die hij zelf vertegenwoordigt.

Deze stap, waarbij de leer en het doen elkaar doordringen en met elkaar samenvallen, brengt Rudolf Steiner nog op een andere manier onder woorden als hij zegt dat er vóór de Kerstbijeenkomst een onderscheid gemaakt moest worden tussen antroposofische beweging en Antroposofische Vereniging. 'Dit is sinds de kerstbijeenkomst niet meer het geval. Sinds de Kerstbijeenkomst is er tussen antroposofische beweging en Antroposofische Vereniging geen verschil meer, ze zijn in alle opzichten identiek geworden.' Met het woord 'antroposofische beweging' duidt Rudolf Steiner geen bepaalde persoonlijkheden of groepen binnen of buiten de Antroposofische Vereniging aan, zoals dit in onze tijd vaak gebeurt, maar de antroposofische stroming die in de geestelijke wereld reëel werkzaam is, die door geestelijke wezens gedragen wordt en die hij zelf vertegenwoordigt.

Reeds met dit eerste motief wordt aan een centrale eis van deze tijd voldaan. Het beslissende kenmerk van geloofwaardigheid is voor de mensen van deze tijd niet de abstracte juistheid van een leer, maar de innerlijke waarheid, die bestaat uit de overeenstemming van denken, spreken en handelen. Men heeft vertrouwen in mensen bij wie in hun handelen en streven de waarheid die zij uitspreken, tot leven wil komen. Voor Rudolf Steiner zelf gaat het hier om het motief uit *De filosofie van de vrijheid*: het handelen uit inzicht. Het licht van het inzicht moet niet alleen de hoofden verlichten, maar ook de harten verwarmen en tot daden leiden.

Meer dan een biografie

Bij het verschijnen van *Brieven*

Lucas Bunge

voormalig uitgever en musicus

Mooier kan het niet. Dat het voorlopig laatste deel (48) van de Werken en voordrachten een keuze bevat uit de vele honderden brieven die Rudolf Steiner schreef (en van een klein aantal die hij ontving) mag als een perfecte afsluiting van de reeks worden gezien. Zeven-en-veertig delen lang hebben wij naar hem geluisterd, en wat hij zei, nam ons zozeer in beslag dat hijzelf gaandeweg buiten beeld raakte (uitgezonderd dan misschien in *Mijn levensweg*, WV-N11). Maar met dit brievenboek staat hij weer helemaal voor ons. Van het eerste deel af aan hebben wij, al of niet in leesgroepjes, en al of niet geholpen door meditaties, terugschouw en andere innerlijke exercities, gepoogd een glimp op te vangen van de in al die boeken beschreven geestelijke werelden. En waarachtig, net op tijd geeft de eerste alinea van de eerste brief in dat slotdeel ons de broodnodige moed om daarmee door te gaan. Slechts één doorwaakte nacht heeft de jonge Steiner (nog net geen 20 jaar) nodig om het zeker te weten: 'Ik geloofde en geloof nog steeds dat ik dat diepe vermogen [om ons terug te trekken in ons diepste innerlijk ... en daar in een onwrikbare vorm het eeuwige in ons te aanschouwen] bij mijzelf heel duidelijk heb ontdekt... wat is nu een slapeloze nacht vergeleken met zo'n ontdekking!' Om direct daarna te beschrijven hoe hij na al die concentratie enigszins verstrooid in de trein op een dameshorloge gaat zitten en dat niet wil vergoeden; vervolgens geeft hij de vriend aan wie hij schrijft raad in een liefdesprobleem en hij moedigt hem aan Goethes *Faust* te lezen: 'Put er moed uit voor een nieuw leven, voor nieuwe kracht, voor nieuwe idealen – en hou op met die Heinrich Heine!', gevolgd door een alinea waarin met die dichter de vloer wordt aangeveegd. (brief aan Josef Köck, 13-1-1881)

> 'Mijzelf als persoon moeten de mensen links laten liggen.'

Zeker, aan het begin of einde van een aantal voordrachten staan soms wat persoonlijker zinsneden die iets laten doorschemeren van wat er in Steiner omgaat naast het alles overheersende verlangen zijn missie te vervullen. Toch maakt hij het ons niet gemakkelijk hem te leren kennen. Ook in zijn brieven neemt hij alleen stelling in zaken die zelden of nooit hemzelf, zijn persoonlijk leven betreffen. 'Mijzelf als persoon moeten de mensen links laten liggen.' (brief 14-2-1904 aan Anna Steiner-Eunike) Maar antroposofen die jaren achtereen volhardend pogen zijn werk nader te komen en proberen dit in hun leven gestalte te geven, die willen wel eens weten wat voor een mens Rudolf Steiner nu eigenlijk wel was.

'Geen biografie kan in de plaats treden van de autobiografie die zijn brieven in feite zijn', las ik in het voorwoord van een uitgave met brieven van Mozart. Is dat werkelijk waar? Ja, dat is waar. Het woord van de schrijver zelf is zijn wezen, al moet je, om dat wezen te leren kennen, heel goed naar dat woord luisteren. Inhoud en vorm zijn de twee kanten van alles wat is, en wie dus niet alleen leest *wat* er geschreven wordt, maar ook *hoe* dat is gedaan, komt een aardig eindje op weg, en dat zonder de tussenkomst van een biograaf die, hoe oprecht en bescheiden ook, altijd ook de functie van een filter vervult. De brieven dus. Wat ze ons vertellen over de gebeurtenissen in zijn leven is natuurlijk fragmentarisch.

Wie het om alle feiten te doen is, gaat te rade bij Christoph Lindenberg, *Rudolf Steiner. Eine Chronik* (Stuttgart 1988); daarin tenminste geen duiding en standpunten.
Maar wie in de nabijheid van de briefschrijver wil verkeren, leest dit deel. Alle facetten van het willen, voelen en denken komen hier naar voren op de argeloze, natuurlijke manier waarop iedere briefschrijver zich door inhoud, vorm, stijl en schrift openbaart.
Het is onmogelijk om in kort bestek en zonder citaten een beeld te geven van de veelzijdigheid en de fijne nuances die deze brieven zo rijk maken. Wij volstaan met nog enkele fragmentjes: 'Volhardend *moeten*, en productief *zullen* wij zijn, als wij *alleen* luisteren naar wat de *innerlijke* noodzaak gebiedt.' (brief aan Marie von Sivers, 18-4-1903) Ja, centraal in alle, *alle* brieven – hun feitelijke bestaansrecht – staat de heel zijn leven overstralende wil zijn opdracht te volbrengen. Twintig jaar later schrijft hij over die wilskracht het volgende: 'De Stuttgarters verwachten veel van deze conferentie [van de Anthroposophische Gesellschaft in Duitsland]. Maar ofschoon ze al hun goede wil aanspreken, zal er nauwelijks iets zinvols uitkomen. Want die "goede wil" is in feite niet de geestelijke kracht van de wil, maar de voorstelling (illusie) dat men de wil heeft. Deze mensen hebben de grootste capaciteiten – dat blijkt bijvoorbeeld bij de Waldorfleraren; ze zijn in veel opzichten zelfs geniaal – maar van de wil toch alleen de "voorstelling van de wil". Daarom houden ze zich voor: "wij zijn van goede wil, maar we begrijpen niet wat ons te doen staat". De waarheid is dat ze zouden moeten zeggen: "wij begrijpen goed genoeg wat ons te doen staat; maar wij willen niet". Ja, de waarheid ligt nu eenmaal achter de illusie.' (brief aan Edith Maryon,13-9-1923). Harde woorden die, vrees ik, velen van ons zich kunnen aantrekken...
Maar ook kent hij de gevaren die een zo gedreven mens bedreigen: 'Ik ben veel verkeerd begrepen; en ik zal zeker ook nog veel verkeerd begrepen worden. Dat ligt in de aard van mijn weg. – Voor al het mogelijke ben ik aangezien. Niet in de laatste plaats voor een fanaticus in deze of gene richting. Als ik mij van één ding vrij weet, dan is het wel van fanatisme. Want fanatisme is de ware verleider tot illusie. En het is steeds mijn principe geweest alle illusie uit de weg te gaan.' (brief aan Johanna Mücke, 22-9-1903)
Een heel enkele keer klinkt iets door van grote bezorgdheid, bijna als een klacht, dat het hem niet mogelijk zal zijn alles te verwezenlijken waar hij toe geroepen is. Zo bijvoorbeeld: 'En toch hangt nu alles ervan af dat de Kerstbijeenkomst precies een jaar na de brand, een waardige wordt, mede door het aantal van de deelnemers. Mocht dat niet het geval zijn, dan zou ik het voor het beste houden om de bouw maar helemaal te staken. Na de bittere bijeenkomsten in Londen en Den Haag *kan* het hier toch goed gaan, maar daar moet men dan ook alles voor doen.' (brief aan Marie Steiner-von Sivers, 6-12-1923); en, tegen zijn levenseinde over zijn ziekte: 'Met mij gaat het allemaal vreselijk langzaam; ik ben eigenlijk echt wanhopig om die traagheid.' (brief aan Marie Steiner-von Sivers, 23-3-1925)

Aan wie werden al die brieven geschreven?
In de eerste plaats zijn veel brieven opgenomen aan het echtpaar Specht, waar Steiner na zijn studie in Wenen als huisleraar heeft gewerkt. Daarin klinkt keer op keer de dankbaarheid jegens en de liefde voor het hele gezin door, en tot het laatst toe blijft hij belangstellend vragen naar de ontwikkeling van de kinderen. De toon is zachtmoedig en vervuld van de herinnering aan de jaren daar doorgebracht.

'Ik ben veel verkeerd begrepen; en ik zal zeker ook nog veel verkeerd begrepen worden. Dat ligt in de aard van mijn weg.'

Een tweede groep brieven is gericht aan (universitaire) filosofen, eerst over zijn werk aan Goethes geschriften en daarna over zijn eigen en ook wel andermans publicaties. Ze zijn heel hoffelijk van toon, maar in discussies wijkt de schrijver geen millimeter: wie na *De filosofie van de vrijheid* niet genoeg krijgt van de daar gekraakte harde noten, kan altijd nog een mooie gedachtenwisseling over het transcendentaal realisme tot zich nemen. (brief aan Eduard von Hartmann, 11-11-1894) De interessante briefwisseling met Rosa Mayreder (ook van haar zijn enkele lange antwoorden opgenomen) waaien wat de thematiek betreft ver uit buiten de grenzen van de kentheorie. Zij moet wel een interessante dame geweest zijn! Ook veelzijdig zijn de brieven over Nietzsche en

diens geestelijke en materiële nalatenschap.
De brieven aan Steiners eerste echtgenote Anna zijn zorgzaam, bijna vaderlijk en geven de lezer, die verder niets van haar weet, de indruk dat zij een eenvoudige, lieve vrouw was. Uit zijn laatste (opgenomen) brief aan haar blijkt dat zij niet kon meekomen op zijn levensweg. Hoe zorgzaam en behoedzaam moedigt de schrijver haar aan zelf initiatief te ontplooien en het gezelschap van kletsende vriendinnen te verlaten!

Uit de periode dat hij zich bij de theosofische beweging aansluit, zijn enkele mooie reisverslagen uit Londen en een aantal brieven met adviezen voor meditaties aan degenen die hem daarbij om hulp vragen. Uit die tijd (april 1901) stammen ook de eerste brieven aan Marie von Sivers, die tot het einde toe (20 maart 1925) onveranderd van toon blijven: vervuld van dankbaarheid voor al het werk dat zij verzet. En juist omdat ook van haar enkele lange brieven zijn opgenomen, krijgt de lezer een mooi zicht op de talloze problemen op geestelijk, materieel, organisatorisch en menselijk vlak waarmee zij samen worstelen.
De brieven aan Edith Maryon, de beeldhouwster, zijn inhoudelijk misschien minder interessant (hij doet er beknopt verslag van zijn Engelse reizen), maar de toon is zo vriendelijk, liefderijk, en keer op keer schrijft hij hoezeer hij ernaar verlangt samen met haar in het atelier in Dornach te werken.

En uit de laatste levensfase zijn er dan enkele brieven aan Ita Wegman. De brief van 11 juni 1924 uit Koberwitz bij Breslau, waar hij de landbouwcursus geeft, vormt misschien wel het hart van zijn diepe, zuivere verstandhouding tot haar.
Maar ook zijn er afzonderlijke brieven over diverse thema's aan mensen die hem om raad vroegen of plannen voorlegden: bijvoorbeeld over ontplooiing in werk en loopbaan, over de sociale component van een stedebouwkundig ontwerp, over gehandicaptenzorg, en in elk van al die brieven wordt de lezer getroffen door een visie die uitstijgt boven het 'vakmatige', en die bovendien altijd logisch gegrondvest is op een positieve, toekomstgerichte levensbeschouwing.

Of je nu wel of niet weet wat antroposofie ongeveer is, maar, hoe dan ook, eens wilt ontdekken wat voor mens Rudolf Steiner nu eigenlijk was, dan kun je niet beter doen dan deze brieven lezen, allemaal. Hij, door velen als een hoge geestelijke leider gezien, wordt er uit de aard van de zaak niet op een voetstuk geplaatst. Wij leren hem kennen als iemand die een leven lang strijdt om zijn grote, al-omvattende opdracht te verwerkelijken, en dat doet met liefde en respect voor de ander, met intelligentie en vanuit een zuiver brandend vuur. Ook wij kunnen er, net als de geadresseerden, inspiratie aan ontlenen: 'Put er moed uit voor een nieuw leven, voor nieuwe kracht, voor nieuwe idealen!'

Changement de l'équipe per 25 november 2006

Nu het Uitgavenplan is voltooid wordt de serie Rudolf Steiner Vertalingen voortgezet in een lager tempo en in een iets gewijzigd concept. Er is sprake van een einde en een nieuw begin. Immers de begunstigingsbijdrage en het verschijningsritme worden gehalveerd, ons eigen nummersysteem wordt losgelaten en er worden meer verzamelbundels uitgegeven. Ook onze ploeg wordt drastisch gewijzigd.

Diny Verploegh gaat ons verlaten, onze grote stille kracht op de achtergrond, die geheel belangeloos, zonder ooit te klagen of haar taak los te laten, de administratie van onze begunstigersorganisatie heeft verzorgd, Diny heeft haar taak volbracht en zal deze overdragen aan professionals. Heel veel lof en dank Diny!

Eisso Roest Crollius, medeoprichter van onze Stichting en oud-penningmeester heeft vanaf het eerste begin een stroom ideeën aangedragen. In moeilijke tijden – ik denk aan de déconfiture van onze vorige uitgever – was hij op zijn post en toonde zijn hogere rijkunst. Bovendien mochten wij enkele malen van de grote gastvrijheid van zijn echtgenote genieten. Ook daarvoor heel veel dank Eisso!

Pim Blomaard, redacteur sedert 1992, heeft vele boeken geredigeerd, nawoorden geschreven, boeken van noten voorzien en heeft ook lang de redactie aangestuurd. Bovendien heeft hij *De filosofie van de vrijheid* vertaald, een boek dat een hechte basis vormt voor zijn belangstelling voor ethiek, waarmee hij nu zijn studies gaat vervolgen. Zijn steeds toenemende verantwoordelijkheden bij de Raphaëlstichting legden een navenant toenemende druk op zijn

agenda, zodat wij dubbel dankbaar zijn dat Pim desondanks zijn redacteurstaak is blijven verzorgen. Hulde Pim!

Christine Gruwez is slechts korte tijd redacteur geweest, in een periode dat haar overige taken sterk aangroeiden, waardoor zij uiteindelijk toch een keuze moest maken. Wij hopen dat zij met ons verbonden wil blijven in een redactieraad, samen met Pim, om de redactie te ondersteunen met het uitzetten van de beleidslijnen. Dank voor je inzet, Christine!

André Meiresonne, verantwoordelijk voor de uitgave van de *Nieuwsbrief*, leerde ons wat efficiënt werken is. Hij wist de plannen altijd in één enkel agendapunt in één vergadering vorm te geven en liet nooit weten wat er verder aan reminders en telefonades nodig waren. Het leek alsof het altijd heel gemakkelijk ging. Hulde André!

Claar de Cock-van Meer, secretaris, verzorgde niet alleen het secretariaat van het bestuur maar vertegenwoordigde ook, dankzij haar ervaring in De Nieuwe Boekerij in Zeist, het gezichtspunt van de boekhandel. Soms heb ik bij haar thuis naast haar enveloppen zitten vullen en frankeren, maar meestal zal zij het zelf gedaan hebben. Zij bracht een subtiele noot in ons mannengezelschap. Heel veel dank, Claar !

Jan Bogaerts, waardevol adviseur als vertegenwoordiger van Uitgeverij Christofoor, steeds op de hoogte van alles, humaan, humorvol, zal binnenkort de uitgeverij verlaten maar hopelijk mogen wij hem na zijn wereldreis verwelkomen als bestuurslid. We zien je graag terug, Jan!

Frank Roeters van Lennep, onze penningmeester, vol belast consultant bij KMPG, wist het penningmeesterschap uiterst efficiënt met zijn werk te combineren. Hij moderniseerde ons financiële systeem met Excel sheets en internetbankieren en liet zich niet door de déconfiture van de uitgever uit het veld slaan. Dank Frank!

Andreas Reigersman hopen wij als penningmeester te mogen verwelkomen. Zojuist is hij bij Van Lanschot Bankiers in de directie opgenomen, zodat wij ons geen zorgen hoeven te maken over zijn financiële inzicht. Een goede traditie in ons bestuur, dat de leden in hun dagelijks werk zwaar belast zijn, wordt voortgezet, waarvoor hulde Andreas!

Jacqueline van Paaschen, auteur van de biografie over Jacoba van Heemskerck, voorzitter van de sectie voor schone wetenschappen van de Antroposofische Vereniging in Nederland, komt ons versterken per 25 november.

De continuïteit wordt door onze band met **Uitgeverij Christofoor** gewaarborgd maar ook door de redactiesecretaris **Lieke Bronzwaer** en door de redactieleden **Roel Munniks** en **Frans van Bussel**, die op hun post blijven, evenals bestuurslid **Denise Veldhuis**, die het secretariaat zal overnemen en ondergetekende oprichter. Dank aan de blijvers!

Michiel ter Horst, voorzitter

Deze bon graag in een voldoende gefrankeerde envelop toezenden aan:

Stichting Rudolf Steiner Vertalingen
Paardenweide 216
1689 ML Zwaag

Begunstiger worden?

Onze begunstigers vormen de financiële ruggengraat van de Stichting Rudolf Steiner Vertalingen.
Ook na afloop van het project in 2006 zal uw steun nodig zijn, bijvoorbeeld voor herdrukken, voor het uitgeven van een pocket-editie en voor ontsluiting via onze website.
Daarom heeft het voor *nieuwe* belangstellenden nog altijd zin om zich als begunstiger aan te melden.

Met een bedrag van ten minste € 50,- per jaar steunt u ons.
Daarvoor ontvangt u afwisselend een of twee nieuwe delen per jaar.
Belangrijk: op de reeds verschenen delen ontvangt u 20% korting.
Wanneer u ons initiatief nóg krachtiger wilt steunen, geeft u zich dan op als decenniumbegunstiger.
U betaalt dan € 3000 en ontvangt de gehele reeks van 48 delen gratis, plus de nieuw te verschijnen delen gedurende tien jaren.
U kunt ons ook bij testament een legaat toekennen.
Zo blijft de uitgave van Rudolf Steiners Werken en voordrachten ook op lange termijn verzorgd.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:
mw. Denise Veldhuis, secretaris
telefoon 0229 21 45 50, e-mail steinerwerk@planet.nl.

Michiel ter Horst, voorzitter

Ja! Ik wil graag bijdragen aan het tot stand brengen van de editie Rudolf Steiner / Werken en voordrachten. Hieronder geef ik mijn keuze aan.

❍ Ik geef mij op als begunstiger en ben bereid tot een schenking van € 50 per jaar. Ik ontvang de delen van het lopende jaar, terwijl ik eerdere delen met 20% korting kan aanschaffen.

❍ Ik geef mij op als decenniumbegunstiger. Ik maak een bedrag van € 3000 over en ontvang de gehele reeks van 48 delen gratis, plus de nieuw te verschijnen delen tot 2016.

❍ Ik overweeg u te steunen met een periodieke uitkering of een legaat. Neemt u contact met mij op.

Naam _____ m/v

Adres _____

Postcode _____ Plaats _____

Rudolf Steiner / Werken en voordrachten

Kernpunten van de antroposofie

a mens- en wereldbeeld
1 Theosofie (GA 9)
2 De wetenschap van de geheimen der ziel (GA 13)
3 Kosmische hiërarchieën (GA 110)
4 De kringloop van het jaar (GA 223 *en* GA 229)
5 De bovenzinnelijke mens (GA 231)
6 Antroposofie. Een nieuwe benadering (GA 234)
7 Het bewustzijn van de ingewijde (GA 243)

b karma en reïncarnatie
1 Werkingen van het karma (GA 120 *en* GA 135)
2 Karmaonderzoek 1 (GA 240, *een keuze, en* GA 235)
3 Karmaonderzoek 2 (GA 236, *een keuze*)
4 Karmaonderzoek 3 (GA 236, GA 237 *en* GA 240, *een keuze*)
5 Karmaonderzoek 4 (GA 237 *en* GA 240, *een keuze*)
6 Karmaonderzoek 5 (GA 238)

c christologie
1 De christelijke inwijding en de mysteriën van de oudheid (GA 8)
2 Wegen naar Christus (GA 131)
3 Het esoterische christendom (GA 118 *en* GA 130, *een keuze*)
4 Het evangelie naar Mattheüs (GA 123)
5 Het evangelie naar Marcus (GA 139)
6 Het evangelie naar Lucas (GA 114)
7 Het evangelie naar Johannes (GA 103)

d innerlijke scholing
1 De weg tot inzicht in hogere werelden (GA 10)
2 Meditatie (GA 12, GA 16 *en* GA 17)

e het sociale vraagstuk
1 De kernpunten van het sociale vraagstuk (GA 23)
2 Sociale toekomst (GA 332a)

f filosofie
1 Waarheid en wetenschap *en* Filosofie en antroposofie (GA 3 *en* GA 35, *een keuze*)
2 De filosofie van de vrijheid (GA 4)

g geschiedenis
1 *(niet ingevuld)*
2 Mysterieplaatsen en inwijdingswegen (GA 232)
3 Wereldgeschiedenis in het licht van de antroposofie (GA 233)

Werkterreinen van de antroposofie

h kunst
1 De spirituele bronnen van de kunst (GA 271)
2 Kunst en cultuurvernieuwing (GA 275)
3 Vorm en beweging (div. GA)
4 Het wezen van de kleuren (GA 291)

i opvoedkunde
1 Algemene menskunde als basis voor de pedagogie (GA 293)
2 Opvoeding en onderwijs (GA 305, *een keuze*)
3 Genezend opvoeden (GA 317)

j geneeskunde
1 Gezondheid, ziekte, genezing (div. GA)
2 Geesteswetenschap en geneeskunde (GA 312)

k natuurwetenschap
1 Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap (GA 322)

l landbouw
1 Vruchtbare landbouw op biologisch-dynamische grondslag (GA 327)

m religie
1 Apocalypse en priesterschap (GA 346)

Ontstaan van de antroposofie

n autobiografie, brieven
1 Mijn levensweg (GA 28)
2 Brieven (GA 38 *en* GA 39, *een keuze*)

o beweging en vereniging
1 De antroposofische beweging I. Ontstaansgeschiedenis (GA 257, *een keuze, en* GA 258)
2 De antroposofische beweging II. Toekomstimpulsen (GA 260 *en* GA 260a, *een keuze*)
3 Kerngedachten van de antroposofie (GA 26)

Het literaire werk

p1 Gedichten, spreuken, meditaties (GA 40 *e.a.*)
p2 Mysteriedrama's I: De poort van de inwijding *en* De beproeving van de ziel (*uit* GA 14)
p3 Mysteriedrama's II: De wachter aan de drempel *en* Het ontwaken der zielen (*uit* GA 14)

Dit jaar nieuw bij Vrij Geestesleven

Rudolf Steiner
'Om iets te kunnen zien moet je een hart hebben'
Drie toespraken voor jongeren

'In deze drie toespraken voor jongeren zien we hoe Rudolf Steiner direct tot jonge mensen spreekt; hij spreekt beeldender dan anders en zijn taal is vol vuur en enthousiasme. Als we deze drie toespraken lezen en bestuderen, kunnen we dichter bij Steiners jongerenimpuls komen.' (Uit het voorwoord van Elizabeth Wirsching)
pap. 80 blz. € 12,50 ISBN 90 6038 320 6

Rudolf Steiner over muziek

Als Steiner over muziek sprak deed hij dat uiteraard als onderzoeker op geestelijk gebied. Hij sprak over de geestelijke realiteit van de muziek en over de wijze waarop muziek op het menselijk leven inwerkt. Deze benadering blijkt voor veel musici en muziekliefhebbers een bron van verheldering en inspiratie te zijn en biedt perspectieven voor nieuwe impulsen in de ontwikkeling van de muziek.
2e druk, pap. 203 blz. € 19,90 ISBN 90 6038 221 8

Rudolf Steiner
Tekens en symbolen van het kerstfeest

Het oude zonnefeest, dat zowel in Egypte en Azië als bijvoorbeeld bij de Kelten werd gevierd, leeft voort in de tekens en symbolen van ons kerstfeest. Rudolf Steiner geeft aan wat de oorspronkelijke betekenis van die oude symbolen is.
2e druk, pap. 48 blz. € 12,50 ISBN 90 6038 137 8

Ernst Katz
De levenstaak van Rudolf Steiner

Ernst Katz geeft in dit essay een persoonlijke beschrijving van de levenstaak van Rudolf Steiner. Om te vinden wat zijn levenstaak werkelijk was, moeten we ervan uitgaan dat het een geestelijke taak was, een esoterische taak, die men alleen kan vinden door de aandacht te vestigen op wat de auteur zijn 'esoterische biografie' zou willen noemen. Dit essay is gebaseerd op een voordracht die Ernst Katz in 2004 hield voor de jaarvergadering van de Antroposofische Vereniging in Amerika.
pap. 48 blz. € 12,50 ISBN 90 6038 293 5

verkrijgbaar in de boekhandel